

ל"ג בעומר ובניין בית המקדש

על הנסיון לבנות מחדש את בית המקדש שאירע ביום ל"ג בעומר

מעמד ישראל הוא; מבקש בנים או אפילו נכסים מניין? תלמוד לומר "כל תפלה כל תחנה".

ובאמת בכל תקופת היות בית המקדש על מכוננו היו ישראל עולים לשם לשפוך את שיחם לפני ה', כמו שמצינו אצל חנה, עוד כשהיה המשכן בשילה, ואצל חזקיהו המלך כשעמד במצור סנחריב (מ"ב יט), ובזמן ירמיהו, שכל ישראל נאספו למקדש להתפלל בצום לפני ה' (ירמיהו לו). והנביא יואל (א, יד) עומד ומכריז: "קדשו צום קראו עצה אספו זקנים כל ישיבי הארץ בית ה' אלהיכם וזקנו אל ה'". וכן מוצאים בזמן חז"ל שהיו עולים להר הבית כדי להתפלל על כל צרה, כמבואר במסכת שמחות (פרק ו) – "ואלו הן שמקיפין דרך שמאל: אבל ומנודה ומי שיש לו חולה... מי שיש לו חולה אומרים לו: השוכן בבית הזה ירחם עליי, ואם היה בן קיימא ירחם עליו מיד, ומעשה באשה אחת שחלתה בתה ועלתה והקיפה, ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה: נתרפאתה".

ולא נגענו אלא בפניה אחת, עניין התפילות, אבל המרכזיות של המקדש באה לידי ביטוי בתחומים רבים נוספים: הסנהדרין, מקום העלייה לרגל של כל עם ישראל שלוש פעמים בשנה, מעמד הקהל, מקום האוצרות הציבוריים, ועוד ועוד. לא פלא הוא שיש בתורה למעלה מאלף פסוקים העוסקים בעניין המקדש, וזה כחמישים מפסוקי התורה! הרבה מאוד בהשוואה למצוות אחרות. להשוואה: יש כחמישים פסוקים העוסקים בעניין השבת, כשבעים פסוקים בענייני כשרות ומאכלות אסורות, וכמאה וחמישים פסוקים בענייני מצוות שבין אדם לחברו. למעלה ממאתיים מצוות מתוך תרי"ג המצוות מתקיימות רק בבית המקדש!

ניסיונות בנייה מחדש של בית המקדש

חורבן בית המקדש גרע באבחה אכזרית את כל מרכזי חיי הרוח של עם ישראל, אך לא כיבה את אש התשוקה למקום השראת השכינה, שכן אף לאחר חורבן הבית לא זזה משם שכינה, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות סב): "כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבבת עינו, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים". ומה נפלאים הלשונות המובאים במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור יא): "...אמר ר' אלעזר בן פדת בין חרב ובין שאינו חרב, השכינה לא זזה ממקומה, שנאמר ה' בהיכל קדשו, אף על פי שכסאו בשמים שכינתו בבית המקדש, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים, וכן הוא אומר ויענני מהר קדשו סלה, אף על פי שהוא הר – בקדושתו הוא עומד. אמר ר' אלעזר [בן פדת]: ראה היאך כורש אומר, ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלהי ישראל הוא האלהים אשר בירושלים, אף על פי שהוא חרב עכשיו, הוא האלהים לא זו משם. אמר ר' סימון: ראה מה כתיב

אל הבית הזה לילה ניום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה. ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה, ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת... כל תפלה, כל תחנה, אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה. ואתה תשמע השמים מכן שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם". ואמרו חכמינו במסכת שמחות (פרק ו): "שמתחילה לא בנה שלמה הבית אלא על תנאי, שכל מי שיש לו צרה יבוא ויתפלל עליה, רעב כי יהיה בארץ, דבר כי יהיה, שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה, כי יצר לו אויבו בארץ שעריו, כל נגע, כל מחלה, כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם; אין לי אלא ליחיד, לציבור מניין? תלמוד לומר 'לכל עמך ישראל'; אין לי אלא לישראל, לנכרי מניין? תלמוד לומר 'וגם אל הנכרי אשר לא

מאז הוקם בית המקדש, המקום אשר בו בחר ה' לשכן שמו, על ידי שלמה המלך, היה המקום הזה עיניהם וליבם של ישראל. לאותו שער השמים כיוונו את תפילותיהם וערגתם, לשם עלו לרגל והביאו קרבנותיהם, ושם היה גילוי השכינה הגדול ביותר לעם ישראל, ככתוב בדברי הימים (ב ז, טז) "ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה להיות שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים". גם הגויים, להבדיל, הבינו שבית המקדש הוא לב העם, והרוצה לשבור את רוח העם או לעוקרו מארצו, חייב הוא לפגוע בלב.

עד היום מתרגש כל לב יהודי לשמע מילותיו החוצבות של שלמה המלך בתפילתו הארוכה שהתפלל בחנוכת בית המקדש (מ"א ח', דה"ב ו'), ובה ביקש מהקב"ה שישרה שכינתו בבית שבנו, ושהמקדש יהיה המקום המיוחד לקבלת תפילת עמו ישראל, ואפילו שאר העמים. וכך אמר: "ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו... להיות עיניך פתוחות

הכתובת על הכותל המערבי

'כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה', אף על פי שחרב ונעשה שדה - שכינתי בשדה, ואין שדה אלא בית המקדש, שנאמר ראה ריח בני כריח שדה. אמר ר' אחא: לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי, שנאמר 'הנה זה עומד אחר כתלנו'."

לא פלא הוא שאף לאחר החורבן נעשו ניסיונות לבניין בית המקדש השלישי, במיוחד לאור נבואת יחזקאל, אך כל הניסיונות האלו כשלו למגינת לב, משום שעדיין לא הגיעה השעה שייבנה בית המקדש. במאמר שהתפרסם במוסף התורני גיליון שבת חזון (דברים תשע"ז) סקרנו מספר ניסיונות כאלו. הפעם נרחיב על אחד מהם, משום שיומא קא גרים, היום בו התחילו בהנחת היסודות לבניינו היה בדיוק ב"ח באייר, בל"ג בעומר של שנת ד' אלפים קכ"ג לבריאת העולם (363 למניינם), 293 שנים לאחר החורבן.

הרקע לסיפור הוא הפיכתה של הנצרות לדת הרשמית של האימפריה הרומאית, על ידי הקיסר קונסטנטינוס הגדול. קיסר זה נלחם על כתר הקיסרות עם עוד שישה טוענים לכתר. בשלב הסופי הוא עלה עם צבאו על רומא, ולילה לפני הקרב המכריע ראה בחלומו דמות שלאחר מכן 'זוהתה' על ידו עם אותו האיש, והלה 'הבטיח' לו שאם ישים את סימן הצלב על מגיני חייליו [זו לא היה הסימן המוכר אלא שילוב של שתי אותיות יווניות, 'כ' ו'ר'] ינצח במלחמה. הקרב הזה אירע על גשר במבואות רומא, ב-28 לאוקטובר שנת 312 למניינם, שהיא שנת ד' אלפים ע"ג. לאחר הניצחון עלתה קרנם של הנוצרים בעיני הקיסר, ממדוכאים ונרדפים הם הפכו למקורביני ויועציו, ותוך מספר שנים הפך קונסטנטינוס את הנצרות הקתולית לדת הרשמית של רומא, על ידי צעדים שונים שהמפורסם בהם הוא ועידת ניקיאה שנערכה בשנת ד' אלפים פ"ה (325 למניינם). קונסטנטינוס העביר את בירת האימפריה הרומאית מרומא לעיר היוונית ביזנטיון, והפך את שמה לקונסטנטינופול [=של קונסטנטינוס] היא קושטא בפי היהודים, היא איסטנבול של ימינו - לאחר שהשם שובש בפי הכובשים המוסלמים.

יוליאנוס

בשנת ד"א צ"ז מת הקיסר קונסטנטינוס. עם מותו, כנהוג, ערכו בניו ויורשיו טיהור מהיר ואכזרי בקרב בני המשפחה והרגו את כל היררשים הפוטנציאליים. רק אחיין בשם פלביוס קלאודיוס יוליאנוס, שהיה אז בן שש שנים, יחד עם ילדים נוספים, נותרו בחיים, ככל הנראה בשל גילם הצעיר ומעמדם השולי. הם גדלו בעיר ניקומדיה ולאחר מכן בקונסטנטינופול. בשלב מאוחר יותר נשלח יוליאנוס לחינוך בחצר המלכותית בקדדוקיה, שם למד בסתר פילוסופיה יוונית אצל אדם בשם מקסימוס מאפסוס, ונטה אחר הדת ההלנית. מקסימוס זה היה אדם שעסק בקסמים וכישוף ועבודת אלילים. הוא ביצע כל מיני טקסים מאגיים, טקסים ששבו את דמינו של יוליאנוס. לאחר מכן יצא יוליאנוס לעיר אפסוס שם היה מרכז של תלמידי מקסימוס ושם הוכנס בסוד ההלניות בתערובת של דת, קסמים ואחיות עיניים. מהלך זה היה קו השבר בין יוליאנוס לנצרות. בשלב זה של חייו הוא שמר הכול בסתר, מכיון שהיה מסתכן במוות אם שליחי המלכות היו יודעים על אמונתו החדשה.

לאחר סדרה של התפוכות סוערות שעברו על האימפריה הרומית, קודם יוליאנוס לתפקידים צבאיים ובהמשך לדרגות שלטון, עד שהקיסר קונסטנטיוס השני מינה את יוליאנוס ליורשו בשנת מותו בשנת קכ"א (361 למניינם). יוליאנוס התחיל לבסס את שלטונו בסדרה של תהליכים ששיאם היה ניסיון לערוך רפורמה מקיפה ולשרש מרומא את כל הדת הנוצרית, והחזרתה למצב הקודם שבעיניו היה המצב הנכון, כיון שכזכור - הוא הפך לעובד הדת ההלנית (שהייתה עבודת אלילים), והנצרות הייתה בעיניו התנוונות של האימפריה הרומאית. על זה אנחנו נאמר: שני הצדדים היו צודקים, זה נבלה וזה טרפה. בין השאר כתב יוליאנוס חיבור בשם "גגד הגליליים" בו הוא מצביע על הכשלים הלוגיים, ההטעיות השקרים והסכנות שהוא מצא בנצרות. בעקבות מאבקו בנצרות זכה הקיסר בתואר 'יוליאנוס הכופר'

במסגרת מה שנקרא 'אויבו של אויבי הוא ידידי', החליט יוליאנוס לחזק את מעמדם של היהודים, שהיו שנואי נפשה של הנצרות. בתקופה זו לא הצליחו הנוצרים להתבסס בארץ ישראל באופן כללי, ורק בירושלים היה להם רוב, זאת מכיון שהכניסה לעיר הייתה אסורה על היהודים מימי טריינוס. ויוליאנוס –

שרצה לבסס רוב יהודי גם בירושלים – פעל לשנות מצב זה. בשנת קכ"ב (19 ביולי 362 למניינם) הגיע יוליאנוס לאנטיוכיה, בדרכו למסע מלחמה כנגד הפרסים. שם זימן אליו את ראשי הקהילות היהודיות של סוריה, קיליקיה, פמפיליה ועוד, ושאל אותם במעמד שריו מדוע אינם מקריבים קרבנות. הוא ידע את התשובה, אך הייתה נחוזה לו בקשה פומבית. היהודים ענו שמותר להם להקריב רק במקום אשר בחר ה', ולפיכך אינם יכולים להקריב כל עוד בית המקדש חרב. בתגובה - כך מספר ההיסטוריון בן הזמן, גרגוריוס איש נזיאנוס - השביע אותם הקיסר "לחזור למולדתם ולהקים מחדש את המקדש ולחדש את השלטון כדרך אבותיהם". יותר מאשר רצון לחזק את היהודים רצה יוליאנוס לתת מכה ניצחת לנוצרים. הללו טענו שבעקבות צליבתו של אותו האיש בטלה מן העולם עבודת הקרבנות, לצד יתר מצוות העשה שבתורה. משום שה' החליף - עפרא לפומייהו - את התורה בדת אחרת [לדעתם זו הייתה הסיבה העיקרית לחורבן בית המקדש, ולא חטאי היהודים]. בניין בית המקדש והחזרת היהודים לארצם ולמעמדם היו הורסים את כל תפיסת הנצרות.

יוליאנוס הורה לנציב הרומי בארץ להוציא את הוצאות הבנייה מקופת הממלכה, והוראתו אף נשתמרה באיגרת, אחת מתוך שתי איגרות מפורסמות שכתב אל היהודים, בהן ביקש מהם להתפלל לשלום ביתו ומלכותו, והכריז בחגיגות כי בשובו מן המלחמה יקומם את 'עיר הקודש' ירושלים, ישיב אותה לידי היהודים ויתן בתוכה כבוד גדול לאלוקי ישראל. כך נאמר באחת האיגרות: "יוליאנוס אל קהל היהודים ... זאת שומה עליכם לעשות ... את העיר ירושלים הקדושה, שזה שנים רבות נכספתם לראותה בנויה על תלה, ואושיבנה ואתן בה, יחד עמכם, כבוד לאלוקים הגדול מכל". לדברי הירונימוס [אחד מאבות הכנסייה, שחיבר את הוולגטה, התרגום הלטיני לתנ"ך, ואף כתב פירוש לתנ"ך] בפירושו לספר דניאל (ט, לד) הבטיח הקיסר כי בשובו יקריב בהיכל קרבן לה', כמשתמע באמת מלשון האיגרת. צעד נוסף שנקט יוליאנוס היה ביטול מס הגולגולת המשפיל, המס האפוסטולי, שהיה מיוחד ליהודים [הרומאים שיעבדו את 'מחצית השקל' שהייתה נהוגה בזמן הבית, והכריחו את היהודים להמשיך ולתת אותה – הפעם לאוצר המלוכה הרומאית]. יש הסוברים שתקנת הלוח על ידי האמורא הלל הנשיא שחי אז - נעשתה בתקופת הקיסר הזה. האמורא הלל מוזכר באיגרתו של הקיסר המכנהו בכבוד בתואר אחיו, ומסתבר שהמצב שהיה נוח

סיפורה של מילה

המילה היא מילה אחת, ויש לה שני פירושים.

ידועה הסתירה בנוגע לטיב הקשר המשפחתי בין רשב"י ורבי פינחס בן יאיר. בתלמוד הבבלי (שבת לג:): נאמר שרפב"י היה חתנו של רבי שמעון. ואילו בזה"ק (פרשת נשא, דף קמד:): נאמר שרפב"י היה חמיו של רשב"י. ובמקום אחר (פרשת בלק, דף ר:): מסופר שרבי פינחס היה הולך לראות את בתו, אשת רבי שמעון שהייתה חולה. כמה הצעות נאמרו ביישוב סתירה זו, ואחת מהן היא של 'ספר היוחסין' הטוען שט"ס נפל בבבלי. אלא שאינו מסביר מה הייתה בדיוק הטעות. בספר 'בן אריה' הנדפס בש"ס וילנא (שבת שם), מציע שיש לגרוס 'חותניה' ובכך להתאים את הבבלי לכתוב בזה"ק, בדומה לזה כתב בספר 'מלא הרועים' (שם).

בספר 'מצור דבש' (צימרינג) למסכת שבת (שם) הוסיף יותר, וכתב שאין צורך לשנות את הכתיב אלא רק לקרוא 'חתניה' בחולם. והאמת שגם לזה איננו צריכים, שכן הקריאה הנכונה בארמית היא 'חֻתְנִיָּה' בקמץ החי"ת ולא בחולם, ולכן אין אפילו לתמוה על חסרון הו"ו. אבל הבעיה היא שבארמית אין המילה 'חותן' קיימת כלל!

בלשון המקרא – אבי אשתו של אדם נקרא תמיד חותן, כמו יתרו חותנו של משה רבינו, או 'חֻתְנֹו אֲבִי הַנְּעֻרָה' (שופטים יט, ד) במעשה דגבעה, אִם האשה נקראת בהתאם 'חותנת' (דברים כז, כג). הורי הבעל לעומת זאת מכונים בשם חם וחמות, כמו "הִנֵּה חֲמִיךָ עֹלֶה תִּמְנְתָּהּ" (בראשית לח, יג), "הִגֵּד הֲגֵד לִי פֶלֶא אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת חֲמוֹתְךָ מוֹת אִישׁךָ" (רות ב,

במיוחד ליהודים איפשר אסיפת חכמים שישבו בנחת ויישוב הדעת כדי לתקן את המפעל הגדול של קביעת הלוח לדורות. לצערנו אין מקורות יהודיים המספרים לנו מה הייתה תגובת היהודים לצעד מפתיע זה של הקיסר. ייתכן שהם היו זהירים, משום שמאבקו של יוליאנוס בנצרות היה בתחילתו, והיו נגדו כוחות גדולים מאוד. לא היה ברור כיצד יסתיים, ולמעשה הוא נכשל בסוף, כפי שיסופר. מכל מקום מקורות חיזוניים - בעיקר נוצריים [ולכן צריך לקחתם בזהירות] מספרים כי הכרזתו של יוליאנוס עוררה התלהבות עצומה בכל הגולה היהודית. ממקורות אלו עולה שרבבות יהודים יצאו ממחוזא שבבבל כדי להשתתף בבניין ירושלים והמקדש. אפרים הסורי איש נציבין, בן אותו הדור, מספר ש"את היהודים אחזה התלהבות שגעונית. הם תקעו בשופר וצהלו". רופינוס מאיטליה מוסר שבקרב היהודים שרתה הרגשה כי הגיעו ימות המשיח: "לאחדים מהם נדמה כי שבו ימי הנובאה, הם עלבו באנשינו (=בנוצרים) כאילו חזרו ימי מלכותם". יש מקורות המדווחים כי היהודים שרפו כנסיות נוצריות בכמה מקומות. מקורות אחרים מספרים כי נשי היהודים פרקו את כל תכשיטיהן מעליהן כדי להרים לבדק הבית, ואף הסיעו אבנים במו ידיהן לבניינו. הירונימוס, בפירושו לדניאל, כותב כי היהודים דרשו את הפסוק "וּבְהִפָּשָׁלָם יַעֲזְרוּ עֵץ מָעֵט" (דניאל יא, לד) על אירועי התקופה: 'בהכשלם' – על מרד היהודים בגליל בתקופת המושל קונסטנטיוס גאלוס בשנת ד' אלפים קי"א (351) [מרד זה הסתיים במותם של אלפי יהודים ובפגיעה קשה בערים בטבריה, ציפורי ולוד]. ו'יעזרו עזר מעט' – על ימי יוליאנוס.

אפשר שהד לאירועים אלו נמצא בדברי האמורא רבי אחא (בן זמנו של יוליאנוס) בירושלמי למסכת מעשר שני (ה, ב): 'אמר רבי אחא: זאת אומרת שבית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד'. ייתכן שלזה רומז גם מאמר אחר של רבי אחא המובא בירושלמי (ברכות ב, ד) "אמר רבי אחא מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית". שנת קכ"ב הייתה שנת שמיטה.

היהודים מהתפוצות החלו להיאסף בירושלים החל מהסתיו של שנת קכ"ב (362 למניינם) ועד האביב של שנת קכ"ג (363). בחורף של שנת קכ"ג החלו העבודות לבניית המקדש תחת פיקוחו של אליפיס יליד אנטוכיה, מידידיו הקרובים של הקיסר. הקיסר, בשהותו בבבל, ערב המלחמה עם הפרסים (בחודש מרץ 363) דיווח ליהודי בבל: "אני מקומם בכל המרץ

גלגוליה של מילה שיש מאחוריה סיפור מעניין

חותן וחם

יא), ואילו בארמית השם 'חם' משמש לשני הצדדים, ולכן בכל מקום מתרגם אונקלוס 'חֻמוּהִי דמשה' במקום חותן משה, ו'חותנתו' מתורגמת 'חֻמְתִּיָּה'.

בלשון חכמים, המושפעת רבות מן הארמית, התבטלה האבחנה המקראית בין הורי הבעל להורי האשה, ושניהם נקראים חם וחמות, כדרך הארמית. לכן בתחילת מסכת יבמות אומרת המשנה "חמותו ואם חמותו ואם חמיו", אף שבלשון מקרא היה צ"ל חותנתו וחותנו. ובמכילתא (יתרו, מס' דעמלק, א) נאמר "חותן משה - בתחילה היה משה מתכבד בחמיו"; התנא מצטט את לשון המקרא, אבל כשהוא מוסיף עליו הוא משתמש בלשון חכמים. לכן אפילו אם הקטע בבבלי היה כתוב בעברית - היה זה תמוה למצוא שם את המילה 'חותנו', כל שכן שמדובר בטקסט ארמי, ששם אין המילה 'חותן' יכולה להופיע.

לפיכך - אם אנו באים לטעון שנפל שיבוש בגירסת הבבלי, היה צריך להופיע במסכת שבת "רבי פינחס בן יאיר חמוהי" ולא מילה מן השורש חת", וכך הציע באמת רא"מ הורוויץ (ש"ס וילנא). הבעיה היא שבכל הדפוסים וכה"י הגירסה אחידה: חתניה.

אפשרות קצת יותר נוחה היא הצעתו של בעל 'מקדש מלך' על הזוהר (ח"א עמ' ס"ד במהדורת מכון בני יששכר) שיש לגרוס "שמע רפב" בחתניה", וכך איננו מגיהים אלא תוספת אות אחת.

את המקדש החדש לא-ל העליון", היה זה כדי לרכוש את אהדת האוכלוסייה המקומית, כדי שלא ישתפו פעולה עם הפרסים אלא אתו. בינתיים הקימו היהודים בית כנסת באחד מן הסטווים הקרובים למקום המקדש.

הפעולה הראשונה שבוצעה הייתה הרס יסודות מבנה שעמד על הר הבית. הנוצרים טענו שמדובר בהרס יסודות בית המקדש השני, אשר הם נהגו להראות כשריד המוכיח את צדקת דתם. אולם סביר יותר להניח שהיהודים הרסו את יסודות המקדש האילילי לכבוד אדריאנוס שנבנה שם מימי איליה קפיטולינה, ושרידיו עדיין היו קיימים. בִּי"ח לחודש אייר של אותה השנה הגיעו להנחת היסודות לבניין המקדש. סביר להניח שחודש אייר נבחר בכוונה, משום שתחילת בניין בית המקדש הראשון הייתה גם היא בחודש אייר (מ"א ו, א), וכן תחילת בניין ביהמ"ק השני (עזרא ג, ח).

"...בִּי"ח לחודש אייר של אותה השנה הגיעו להנחת היסודות לבניין המקדש. סביר להניח שחודש אייר נבחר בכוונה, משום שתחילת בניין בית המקדש הראשון הייתה גם היא בחודש אייר (מ"א ו, א), וכן תחילת בניין ביהמ"ק השני..."

הפסקת הבנייה

בדיוק בשלב זה, שהיה נדמה להיות כה מעורר תקווה, אירע אסון כל שהוא והעבודה נפסקה. מקורות בני הזמן מספרים על רעידת אדמה, והתפרצויות אש שיצאו מיסודות המקדש ושרפו יהודים רבים. הנה למשל עדותו של נוצרי בן התקופה שגר בירושלים, אחד בשם קיריליוס:

תחילה, כשרצו [היהודים] להניח את היסודות למקדש ביום ראשון לפני רעידת האדמה, היו רוחות חזקות וסערות, והתוצאה הייתה שהם לא יכלו להניח את יסודות המקדש באותו היום...

פרק קעח

הקשבה פנימית - מאמר באור ה'בידוד'

ימי ה'בידוד החברתי' לא מרפים מאתנו. קשה לשער בעת כתיבת השורות מה תהיינה ההוראות המעשיות בעת קריאת השורות הללו, אולם מסתבר כי אם לא יתרחש הנס המיוחל שאותו נגיף ייעלם כלעומת שבא מבלי להשאיר עקבות, ההוראות לא ישתנו בהרבה, ועדיין הבידוד החברתי שנכפה עלינו יהיה בתוקפו בצורה כלשהיא.

משכן, נקדיש את המאמר הנוכחי לדברים באווירת הימים הללו, אך המה תקפים לכל זמן ולכל מצב, לאותו תלמיד ותיק, קורא נאמן אשר מבקש לצעוד בדרך הנכונה, ולהגיע להישגים משמעותיים בעבודתו עלי אדמות.

והיות ועברו מספר שבועות מאז התפרסם המאמר הראשון בנושא, שומה עלינו אם כן לשנן בקצרה את הנאמר בשני המאמרים הקודמים, שהנוכחי הינו המשך ישיר אליהם.

את שני המאמרים הקודמים הקדשנו לבעיה ופתרונה, לבעיה שרבים מאתנו עובדים עבודה קשה ומשמעותית בהיכלי הישיבות והכוללים אבל נהנים מעצם העבודה והתחרותיות ולא מגיעים לשום מקום, כאותו טובע בביצה שנהנה מעצם המאמץ לצאת ממנה גם בלי תוצאות מעשיות בשטח - 'עלייה דמויה' - קרא לזה רבנו, הגדרה שמזעזעת כל בר לבב, לשמוע שאחרי כל העמל והטורח שלו היא בסך הכול עולה 'עלייה דמויה'.

הדרך לפתרון היה - **לצאת מהבוץ!** להתחיל ללכת ולהתקדם בדרך העולה. כלומר, לרומם את המבט ולהמשיך להשקיע את אותם מאמצים אבל במטרה נעלית. בדרך של השקפה מרוממה על עצמך ועל נפשך.

דרך הביצוע הייתה - כדרכו וכהדרכתו של רבנו לאורך כל ספריו הקדושים - לעורר את הנפש - הנפש צריכה להיות ערה, בפעולה, חיה ובהרגשים פתוחים וערים. זו הנוסחה ואין בלתה. ולזה נדרשות פעולות ממשיות, צריך לפעול פעולות לעוררה, פעולות רבות ומתמשכות ולאחר מכן צריך עוד לפעול פעולות לשמר את התעוררות הזו.

וכלשונו של רבנו זיע"א:

מהר לעוררה כל עוד רוח חיים בה, חוש הוציאה כל עוד לא נחנקה בתילי תלים שטותים אשר צברת עליה.

הוי מעוררה בתפילה הוי מעוררה בתורה בעבודה ובכל דברי התעוררות אשר יעלו לך.

תורה תפילה ועבודה, אלו הן הדברים אותן אתה כבר מבצע בדרך כלל. אבל כזכור - בדרך שאין בה מטרה אמיתית, עתה עוררה בתורה תפילה ועבודה באופן הראוי, לא בדשדוש בביצה אלא בריחוף מעליה, בראייה מוגבהת ונעלית.

אבל מילים נוספות בדברי רבנו צריכות למקד את תשומת ליבנו - ובכל דברי התעוררות אשר יעלו לך.

מילים אלו - צריכות להיות אור לנתיבתנו בהיותנו מופרשים מבני החבריא שסובבים אותנו במשך ימי השגרה שאנחנו כה כוספים אליהם.

בימי הבידוד החברתי שמתי מעט נמצאים אתנו בקשר ישיר, נמנעים משיבה בצוותא במקומות הלימוד השגרתיים, זו ההזדמנות הנפלאה להתמקד במילים אלו - **בכל דברי ההתעוררות שיעלו לך.**

בימי השגרה הרגילים קשה להתמקד בעצמנו ולהקשיב למתרחש בקרבנו. דווקא מחמת שאנו בין

והם... רצו אל מקום ההתאספות הרגיל של כנישתם [כוונתו לבית הכנסת הנ"ל שהיה בנוי בקרבת מקום המקדש], ומצאו את דלתות הכנשת סגורות. הם השתוממו מאוד על שאירע ועמדו סביב בדממה ופחד כשלפתע נפתחו דלתות הכנשת מאליהן, ומתוך הבניין יצאה אש שלחכה את רובם, ורובם קרסו ומתו מול הבניין. הדלתות נסגרו מאליהן, בעוד העיר כולה מתבוננת במתרחש... מאורע זה התרחש ביום שני בשעה השלישית, ומקצתו בשעה התשיעית בלילה. היה כאן אובדן חיים כביר. [היה זה] ב-19 באייר בשנת 674 לממלכת אלכסנדר הגדול. בשנה זו מת יוליאנוס עובד האלילים, והוא שהסית במיוחד את היהודים לבנות מחדש את המקדש, כיוון שרחש להם טובה.

תיאורי 'הניסים והנפלאות' הם כמובן תיאורים של נוצרי שונא ישראל, שחיפש אות שְׁמִימִי נגד היהודים, ויש גוזמאות גדולות עוד יותר, כגון אש שירדה מהשמים ושרפה את הבונים. אולם ברור שהתרחשה אז תקלה שעצרה את הבנייה. הסיפור מובא גם ב'ספר היוחסין' לרבי אברהם זכות, ממגורשי ספרד ופורטוגל (מאמר שישי, עמ' 246 במהדורת פיליפובסקי, פרנקפורט תרפ"ט), שם הוא מוסר על הקיסר ג'וליינו אפשאטו [=הכופר'] שמלך במשך שנתיים וחמישה חודשים וכתב "ובזאת השנה היה רעש בכל העולם... ובית המקדש של ישראל שהיה אז בירושלים – שבנו אותו היהודים בהוצאה גדולה קודם לזה ד' שנים בימי ג'וליאנו אפושטאטו – נשקע בזה הרעש והרג הרבה יהודים, ואחר זה ביום מחרתו יצא אש ונשרף הכל ואפילו כלי הברזל". יעויין גם במלב"ם (דניאל יב, יא) על מאורע זה.

לא ברור מה הייתה הסיבה לאסון זה בהר הבית. יש מקורות אחרים המדווחים על רעידת אדמה בִּי"ח באייר, וייתכן שזו גרמה לאסון בהר הבית. המקור לאש יכול להיות גז שנוצר כתוצאה מפסולת שנרקבה והייתה טמונה בין ההריסות, ורעידת האדמה לאחר החפירות שחשפו את השכבה העליונה - אפשרה לגז

חברים וידידים, ה'רבים' וה'ציבור' יש בו דבר שמונע לחשוב מחשבות אישיות ולהחליט בצורה 'אנוכית' חיובית מה מתאים ל'י בעבודה ומה נכון 'עבורי' לפעול. ולא דווקא כשמלעיגים עליו ח"ו, אלא עצם הציבוריות הינה מונעת מחשבות אישיות רציניות, הן מונעות אותנו מלהקשיב לעצמנו ברצינות הראויה. דווקא עכשיו, חרף המניעות ובלבולי הדעת שבשהייה בין ארבע כתלי הבית על כל המשתמע מכך לכל אחד באופן אישי, דבר שמונע לכאורה את המחשבה הפנימית והרגועה, אולם ברור כי העבודה בעת הזאת הינה העבודה העצמית והאישית, הראייה העצמית הממוקדת - מי אנוכי ומהי העבודה האישית שלי ביני לבין קוני.

הבידוד שנכפה עלינו, אמור לכאורה להעניק לנו את השקט הנפשי כשאנחנו מבודדים משאר האוכלוסייה, וללמוד לעשות את הדבר שכל כך נדרש מעמנו 'דברי התעוררות שיעלו לך', דברים יעלו לך מעצמך כאשר אך תתחיל להקשיב למקום ממנו המחשבות עולות לך.

וכלשונו הזהב של רבנו זיע"א שכבר ציטטנו במאמר הקודם, אך עתה באור המצב הן מתקבלות במשמעות יתירה ומעצימה - הקשבה פנימית חזקה עד מאוד:

כי את הכלל הזה חקוק על לבך, אף הפשוט מישראל אם יאזין

לקולו נשמתו, ויקשיב לגניחות ייסוריה ולזמרי שמחותיה, לתרועת טיפוסי עליותיה ורעש ירידותיה, אז אף מן מאורעות יום אחד ספר עב וגדול היה יכול לרשום. אבל מי ישמע להמיתיה ומי יקשיב לפרכוסי ענייה זו, הקשב אתה לה ומעצמך תתעורר. מחשבות עצות ורצונות מעצמם יעלו לך ועל ידם תתעורר.

לשון של זהב הייתה לו לרבנו, כל מילה בדבריו הק' קילורין לעיניים ומחיה נפשות, ופעמים כל מילה שנוסיף רק נגרע ח"ו, אולם רק בכדי להדגיש ולשים את הנקודות המדוברות כאן לפני עינינו בכדי שנפיק את התועלת הנכונה מכך בס"ד נוסיף בה דברים לחדר את המהלך.

תקשיב למה שעובר על עצמך ועל נפשך, תתחבר לעליות וירידות, לנפילות ולקימות, וכשתחיה עם ההקשבה הנכונה תצליח גם לשמוע את מה שהיא עונה לך ומבקשת ממך, תצליח גם להתחבר לקולות שעולים מתוך תוכך ומורים לך את הדרך הנכונה בה אתה צריך ללכת ואת ההשקפה והמחשבה מהן הרצונות שעליך לרצות.

הבה ננצל את הימים שעוד נותרו לנו להישאר במצב זה, וגם לאחריו ניקח את התובנות שיעלו לנו בימים אלו על עצמנו ולא נשוב אל ה'עדר' של 'צאן הקדשים' לשוב ולחשוב במונח של 'כולם' - כך חושבים וכך עושים כי כך כולם עושים ומה שמתאים להם מתאים גם לי.

נזכור כי אנחנו יחידים בעולמו של הבורא ב"ה, יחידים במהלך מחשבה ייחודי ומתאים רק לנו, ספר מיוחד נוכל לכתוב מכל יום שעובר עלינו - קובע רבנו בלשונו - רק דבר אחד מרכזי אנחנו חייבים ללמוד - להקשיב. להקשיב לעצמנו ולמתרחש בקרבנו - לדעת לזהות את הרגשות שבנו ואת המחשבות שמעוררות את הרגשות השונים, ואם נלמד את זה בלבד יהיו ימים אלו ימים מבוכרים ונעלים, כי הרי זה כל האדם.

להשתחרר החוצה בפיצוץ גדול. יש הטוענים שהתפרצות זו של האש הייתה מעשה בני אדם, כלומר של הנוצרים בעיר. חודשים אחדים לפני כן, בסתיו שנת 362, עלה באש בית עבודה זרה בפרבר של אנטיוכיה. הקיסר ציווה לשוב ולפתוח אותו, אך אש אחזה בבניין שוב ושרפה אותו. הקיסר האשים בגלוי את הנוצרים שרדפו להבדיל גם את עובדי האלילים שלא האמינו בדתם. זאת ועוד: בישוף ירושלים 'ניבא' ימים אחדים לפני האסון כי בניין המקדש לא יעלה בידי היהודים. ... מסופר גם על התפרצות אש בבית הכנסת שאליו נסו היהודים המבוהלים. לא מן הנמנע כי בכל המקרים הציתו נוצרים את האש.

קשה לדעת מה היה גודלו של האירוע, ומסתבר שהוא כשלעצמו לא היה עוצר את הבנייה, אבל זמן קצר לאחר מכן נפל יוליאנוס הקיסר במלחמה עם הפרסים, על ידי חייל ערבי-נוצרי שדקר אותו בכידון. עם מותו נגדעה באחת התקווה לבניית בית המקדש בירושלים, ומאז עד היום אנו מחכים למשיח צדקנו שיבוא ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן.

בהקשר זה מעניין לציין את הכתובת המפורסמת על אבן מאבני הכותל המערבי [מימין לשער המוגרבים, קרוב לצד דרום]. בכתובת זו חרותות מילים המתארות פריחה מחדש אחרי חורבן: 'וראיתם ושש לבכם ועצמותם כדשא', מקורן של מילים אלו בספר ישעיה (סו, יד): "וְרָאִיתֶם וְנִשְׂשׁ לְבָבְכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כְּדָשָׁא תִפְרְחֶנָּה". מפלס האבן וצורת הכתב הולמים את התקופה הביזנטית, ועל כן הציע הארכיאולוג בנימין מזר שהמילים נחרתו על האבן בימים בהם נעשו ההכנות לבניין המקדש בימי יוליאנוס קיסר:

(להרחבה, ראה: ש. ספראי, 'היהודים מימי קונסטנטינוס ועד הכיבוש המוסלמי', בתוך 'ספר ירושלים'; 'בצילן של מלכויות' (מיכאל איש-שלום) עמ' 43; ובמיוחד 'בימי רומא וביזנטיון' מאת מיכאל אבי-יונה, פרק שביעי עמ' 161 והלאה).